

підприємств газової галузі. Проаналізована особлива ситуація газового ринку України, враховуючи його монополістичну роль і значну залежність від імпорту російського газу.

Ключові слова: вуглеводневі ресурси, природний газ, нафта, видобуток, транспортування, споживання, ціна, ефективність .

Аннотація

В статье исследуются проблемы реформирования газовых рынков в разных частях мира, а также влияния этих реформ на формирование цен природного газа и нефти. Показано, что на сегодняшнем этапе развития рынка энергоресурсов, в большинстве стран цена нефти непосредственно влияет на цену газа. Доведено влияние колебаний цен энергоресурсов на результаты деятельности предприятий газовой отрасли. Проанализирована особенная ситуация газового рынка Украины, учитывая его монополистическую роль и значительную зависимость от импорта российского газа.

Ключевые слова: углеводородные ресурсы, природный газ, нефть, добыча, транспортировка, потребление, цена, эффективность.

Annotation

The problems of reforming of the gas market in different parts of the world, and also influence of these reforms on formation of the natural gas and the oil prices are investigated in the article. It is shown that at a today's stage of development of the power resource market, in the majority of the countries the oil price directly influences the gas price. Influence of instability of the power resource prices on results of the enterprises activity in the gas branch is finished. Especial situation of the gas market of Ukraine, considering its monopolistically role and considerable dependence on import of the Russian gas, is analysed.

Key words: hydrocarbonic resources, natural gas, oil, gas condensate, extraction, transportation, consumption, price, effectiveness.

УДК 330.131.7:622

**Залуїн В.Ф.,
д.е.н., професор кафедри обліку, економіки
і управління персоналом підприємства,
Придніпровська державна академія
будівництва та архітектури**

ОРГАНІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНИМ РИЗИКОМ ПІДПРИЄМСТВ НЕВИРОБНИЧОЇ СФЕРИ В УМОВАХ РИНКУ

Постановка проблеми. Характерною особливістю перехідної економіки України є високі темпи і величезні масштаби розвитку невиробничої сфери. Це з'ясовано як з погляду недооцінки її ролі в недавньому минулому, так і об'єктивним зростанням потреб сучасного ринку в невиробничих послугах. У зв'язку з цим управління ризиком виступає важливим доповненням до механізмів ринку і є способом поліпшення дії останніх. Специфіка ризику в невиробничій сфері полягає в тому, що об'єктом ризику може бути безпосередньо людина. Господарська діяльність, безумовна з економічної точки зору, повинна оцінюватися негативно, якщо вона не враховує інтереси споживачів, не відповідає вимогам безпеки і може завдати збитку здоров'ю і життю людини. У невиробничій сфері під управлінням ризиком розуміється практична діяльність, яка направлена на зниження ризиків, зменшення потенційних втрат і інших негативних наслідків господарської діяльності підприємств ринку послуг. Необхідність переходу від теоретичних досліджень управління ризиком і безпекою привела до формування особливої сфери відносин, особливого роду професійної діяльності пов'язаних з підвищенням надійності, стабільності функціонування підприємств при досягненні ними намічених результатів. На наш погляд це пояснюється недостатнім досвідом знань, спеціальної професійної підготовки кадрів що ухвалюють ризиковані рішення а, з іншого боку, неопрацьованістю методів аналізу, оцінки, способів зниження і попередження ризиків. Таким чином, можна відзначити, що розвиток професійного управління ризиками є величезним і, на жаль, погано використовуваним ресурсом зростання української економіки і може зробити істотний вплив на підвищення економічної безпеки країни, про що свідчить вже наявний в цій області досвід розвинених країн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У теорію ризику значний внесок зробили такі зарубіжні та вітчизняні вчені, як Б. Койлі, Б. Райзберг, Т. Райс, Л. Севідж, М. Фрідмен, Й. Шумпетер, А. Альгін, В. Буянов, П. Верченко, В. Вітлінський, Л. Временко, В. Гранатуров, В. Кочетков,

Т. Клебанова, А. Матвійчук, С. Наконечний, М. Терський, Г. Чернова, О. Устенко, М. Хохлов, О. Ястремський та ін. Теоретичним і методологічним аспектам управління ризиками кредитування присвячено чимало наукових досліджень і публікацій. Значний внесок у становлення й розвиток методів ідентифікації, оцінки, аналізу управління ризиками зробили Г. Н. Белоглазова, А. В. Беляков, Е. Дж. Долан, Р. Котлер, К. Д. Кемпбелл, О. І. Лаврушин, Е. М. Морсман, А. М. Полард, Е. Рид, П. С. Роуз, В. Г. Севру, Ю. А. Соколов та інші. Різноманітні проблеми оцінки, аналізу, управління ризиками кредитування для підприємств, розглядаються в роботах українських вчених, а саме: І. Бланка, В. Вітлінського, А. Герасимовича, І. Геленка, Н. Гочарової, М. Єрмошенка, О. Кириченка, Н. Маслової, В. Міщенко, Л. Примостки, Л. Романко. У той же час аналіз сьогоденної ситуації в області забезпечення економічної безпеки показує, що проблема забезпечення безпеки вимагає якісно нового підходу до її рішення. Можливості ухвалення рішень в цій області засновані тільки на практичному досвіді, в значній мірі вичерпані і вимагають нового підходу.

Постановка завдання. Мета статті - обґрунтувати і визначити основні напрями формування системи управління економічними ризиками на підприємствах невикробничої сфери.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідники в сфері управління економічним ризиком включають в нього три основні моменти: виявлення наслідків діяльності людей в ситуації ризику; уміння реагувати на вірогідні негативні наслідки, які можуть виникнути в результаті цієї діяльності; розробку і здійснення заходів, за допомогою яких можуть бути усунені або компенсовані вірогідні негативні результати дій [2]. Управління ризиками припускає знання конкретних дій, які необхідно зробити на кожному з основних етапах діяльності і в якій послідовності. Тобто мова йде про систему менеджменту ризику (інакше ризик-менеджмент). Отже, ризик-менеджмент є системою управління ризиками і соціально-ризиковими відносинами, які виникають в процесі цього управління.

Як складна система управління, ризик-менеджмент включає керувану підсистему (об'єкт управління) і підсистему, що управляє (суб'єкт управління). Під об'єктом управління в ризик-менеджменті розуміється ризик, ризикові інвестиції і економічні (соціально-ризикові відносини, що виникають в процесі реалізації ризику (відносини між позичальником і кредитором, між підприємцями, страхувальником і страховиком) [5]. Під суб'єктом управління розуміється спеціальна група людей (менеджер по ризику, фінансовий менеджер та інші), що здійснює цілеспрямоване функціонування об'єкту управління за допомогою різних примов и методів управлінської дії.

Метою управління економічним ризиком в невикробничій сфері є отримання максимально можливої величини прибутку при оптимальному співвідношенні величини прибутку і ризику. Звідси, весь процес управління ризиком або процес дії суб'єкта на об'єкт управління, повинен відбуватися відповідно до названої мети. Досягнення поставленої мети вимагає глибокого аналізу чіткої постановки самого процесу управління ризиком підприємницької діяльності. Даний процес повинен включати, на наш погляд, ряд взаємозв'язаних, послідовних стадій (етапів):

1. Підготовчий етап, який співпадає із завершальною процедурою оцінки ризику. На цій стадії кожна альтернатива оцінюється з погляду величини ризику. Далі здійснюється ранжирування всіх виявлених альтернатив вирішення даної проблеми по ступеню прийнятності ризиків, і виявленню таких варіантів, в яких величина ризику є соціально-економічно прийнятною.

2. Друга стадія - стадія розробки і ухвалення законів, нормативних актів, інструкцій, ухвал, які повинні забезпечити реалізацію вибраної ризикової альтернативи; передбачити заходи по зниженню ризику і рішення питання про право і відповідальність за ризик.

3. Розробка конкретних заходів, орієнтованих на нейтралізацію або мінімізацію можливих неадекватних наслідків ризику. Вибір методів управління ризиками і їх здійснення. Для того, щоб зі всіх можливих методів управління вибрати найбільш відповідний даній ситуації і вирішуваний проблемі, необхідно ввести певні обмеження. Такими обмеженнями можуть бути: ресурсні, умови фінансової стійкості, техніко-технологічні можливості, кадрові та інші.

4. Найважливішою стадією процесу повинна стати розробка організаційних і оперативних процедур попереджувального характеру. Ці процедури повинні містити конкретні рекомендації для осіб, що приймають і реалізують ризиковані рішення при виникненні несприятливих наслідків в ході здійснення конкретного економічного, фінансового, комерційного завдання. Важливість розробки процедур пояснюється тим, що запізниле реагування на негативні наслідки ризиків, що з'являються, практично завжди веде до виникнення нових труднощів, ускладнення проблем, додаткових втрат.

5. Контроль за виконанням методів управління ризиками і їх коректування в процесі реалізації. Необхідний постійний і дієвий контроль за реалізацією методів управління в цілях зниження непотрібних втрат і, якщо можливо, заміна методу, який став для використання недоцільним, на інший, який здатний нейтралізувати негативні наслідки ризиків.

6. Необхідним етапом процесу управління ризиком є оцінка результатів управлінської дії. Для точного аналізу і оцінки результатів управління ризиком необхідно чітко налагоджена система отримання достовірної інформації. Вона дозволяє здійснювати стандартні процедури фінансово-економічного аналізу господарської діяльності і зіставляти рівень отриманого збитку [6].

7. Завершальним етапом є аналіз вирішення проблеми ризику в цілому і аналіз нової ситуації ризиків. На цій стадії визначається чи сприяли вибрані методи і заходи щодо зниження ризиків вирішенню основної проблеми, що стоїть перед підприємством в ситуації ризику.

При цьому здійснюється аналіз характеристик нового стану підприємства, які вимагають регулювання, дається оцінка тривалості нейтралізації чинників, обумовлюючих проблему. Загальний процес управління ризиком підприємницької діяльності можна представити у вигляді рис. 1.

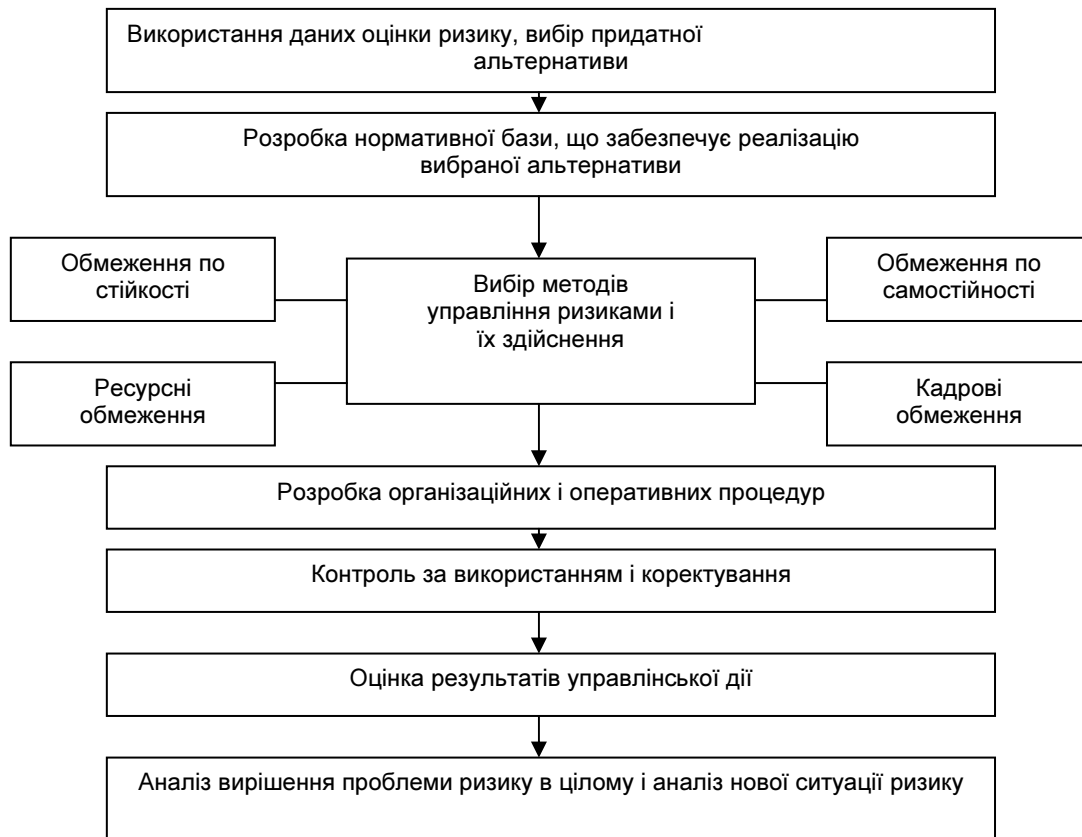

Рис. 1. Етапи процесу управління ризиками

Імовірнісний характер економічних процесів в умовах невизначеності, в якій беруть участь підприємці, принципова неможливість детального опису всіх взаємодій в ринковій системі, обмеженість інформації - все це обумовлює необхідність існування в системі управління ризиком такого механізму, який, по-перше, міг би забезпечувати пошук якнайкращих варіантів поведінки підприємства в складних, швидко змінних умовах зовнішнього соціально-економічного середовища, в умовах ризику; а, по-друге, усунути відносно малі неполадки в ризикованій господарській ситуації безпосередньо самими службами (підрозділами) торгового підприємства [7].

Практика управління ризиком в невиробничій сфері виробила систему методів, завдяки яким можливо значно зменшити негативні явища, супроводжуючі господарську діяльність в ринкових умовах. При цьому необхідно враховувати всі види ризиків, оскільки непередбачені урядові рішення, коливання ринкової кон'юнктури, зміни в смаках, віддання переваги над споживачів продукцією (послуг), дії конкурентів і інше, можуть звести нанівець найточніші прогнози і кваліфіковані управлінські рішення. Тому необхідно, далі у разі найсприятливіших подій, вміти зменшувати рівень вірогідного ризику до оптимального розміру і передбачати можливість зменшення негативних наслідків ризиків [1]. Отже, вважаємо доцільним розгляд методів направлених на мінімізацію і відшкодування втрат.

На рис. 2 представлені найбільш поширені методи управління ризиками: ухилення від ризиків, розподіл ризиків, запобігання збиткам, ухвалення ризику, мінімізація втрат, передача ризику, передача контролю за ризиками, пошук інформації. Розглянемо їх докладніше:

1. Ухилення від ризику. Мова йде про те, що підприємство може просто відхилитися від діяльності, що містить певний ризик. Повністю усунути можливість збитків надзвичайно важко, тому що на практиці це означає: не брати на себе ризик вище звичного рівня. До того ж постійна відмова від здійснення ризикових операцій означає для підприємства стагнацію ділової активності і знижує можливість отримання прибутку.

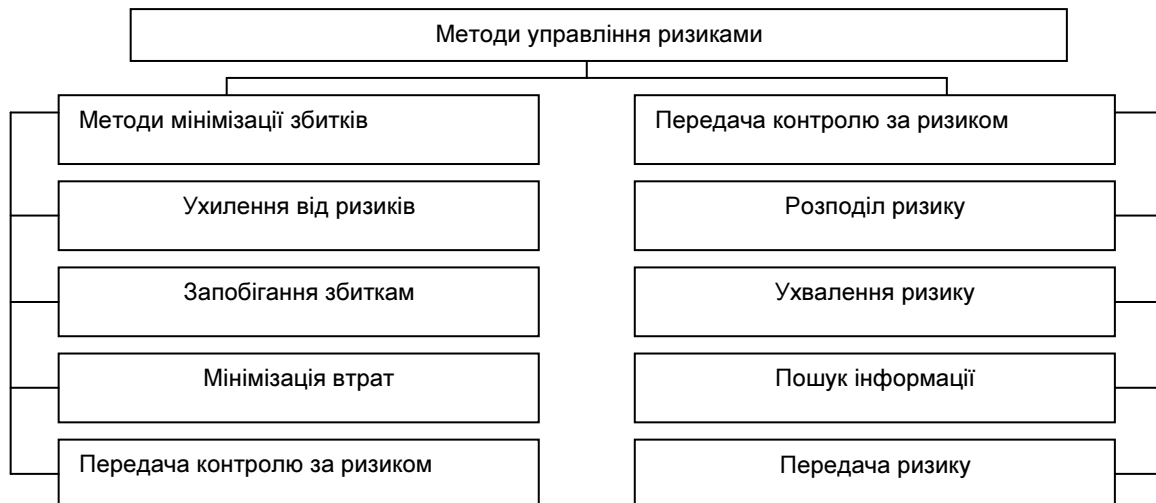

Рис. 2. Методи управління ризиками

2. Запобігання збиткам. У зв'язку з тим, що повністю усунути конкретні збитки надзвичайно важко, підприємство може спробувати їх зменшити методом запобігання. Попередження втрат означає можливість уберегтися від випадковостей за допомогою конкретного набору превентивних дій.

3. Мінімізація втрат. Завжди існує можливість мінімізувати значну частину своїх збитків, дотримуючи норм та правил, які встановлені законодавством, адміністративними органами загальнодержавного і регіонального плану, особливо податкового законодавства [3]. Все це дозволить уникнути підприємству додаткових втрат, штрафних санкцій, викликаних порушеннями адміністративно-правового характеру. Крім того, підтримуючи хороші фінансові, довірчі відносини із споживачами і постачальниками продукції (послуг), партнерами по бізнесу підприємство може зменшити як змінні витрати, так і розміри фінансових претензій і терміни їх здійснення, які воно буде вимушено задовольнити.

4. Передача контролю за ризиком. Позбавитися від ризику можна за допомогою передачі іншому підприємству: реальній власності, діяльності, пов'язаній з ризиком, відповідальності за ризик. Наприклад, можна продати будівлю, щоб уникнути ризику, пов'язаного з проблемою неліквідності нерухомого майна у разі майбутнього падіння цін на ринку нерухомості; або продати цінні папери, щоб уникнути інвестиційного ризику, перевести українські гривні в іноземну валюту у разі зростання інфляції.

5. Ухвалення ризику. Підприємство може утримати, тобто прийняти його на себе, залишити в своїй відповідальності, якщо: потенційна втрата дуже незначна, витрати на страхування невеликі, існує можливість понизити ризик, якщо немає інших можливостей захисту від ризику. Ухвалення рішення про розмір утримання ризику залежить від таких чинників, як розмір власного капіталу, ліквідності активів, володіння достовірною інформацією про ринок. Одним з методів ухвалення ризику є самостраховання. Це механізм, за допомогою якого підприємство саме себе страхує, накопичуючи засоби для покриття будь-яких збитків.

6. Розподіл ризиків. При цьому методі ризик вірогідного збитку або втрат ділиться між учасниками операції так, що можливі втрати кожного стають відносно невеликими. Він лежить в основі ризикового фінансування. Завдяки використанню даного методу фінансово-промислові, банківські групи йдуть на фінансування ризикованих проектів, нових напрямів [4].

7. Пошук інформації. Цей метод направлений на зниження ризику шляхом знаходження і використання необхідної для ухвалення рішення інформації. Саме в більшості випадків ухвалення помилкових рішень пов'язане з її відсутністю або недостатністю. Асиметричність інформації, коли окремі сегменти ринку мають доступ до важливої інформації, якою не володіють інші зацікавлені суб'єкти, заважають підприємствам поводитися раціонально і є бар'єром на шляху ефективного використання ресурсів і фінансових коштів.

8. Передача ризику. Цей метод пов'язаний з можливістю покриття збитків за рахунок засобів, отриманих із зовнішніх джерел. Зазвичай передача ризику відбувається шляхом страхування [8]. Страхування направлене на зниження ризику шляхом перетворення випадкових збитків у відносно невеликі постійні втрати. При покупці страховки підприємство передає ризик готовій платити за нього певні види збитків страховій компанії, яка отримує за цю послугу гонорар (страхову премію). В цілях зниження ризику, використовуючи даний метод, необхідно передбачити: вибір страхових покриттів відповідно до цін, вибір страховиків, визначення страхового захисту (зіставлення премій з умовами) на страховому ринку, виконання фірмою зобов'язань (передбачених умовами страхової операції),

формування документів, створення власної страхової служби, що виконує функції страхового посередника і консультанта (в міру доцільності).

У реальному житті ризики нерозділені суворо по категоріях і тому важко давати точні, заздалегідь визначені рекомендації по управлінню ризиками, але можна говорити про підходи до управління взагалі (табл. 1).

Таблиця 1

Схема управління ризиками

Розмір можливих збитків	Вірогідність ризику	
	Висока	Невисока
Великий	Ухилення від ризику, запобігання збиткам, мінімізація втрат, диверсифікація, пошук інформації, передача контролю за ризиком, розподіл ризику, самострахування	страхування, хеджування, розподіл ризиків
Невеликий	Ухвалення ризику, запобігання збитків, мінімізація втрат, самострахування	утримання, ухвалення рішень

Кожен з наведених методів дозволу ризику має свої переваги і недоліки. Тому для зниження ризику вибираються методи, що найбільш впливають на загальний потенціал господарюючого суб'єкта, якнайкращою оцінкою якого є чиста сума його прибутку. Поєднання відразу декількох методів зрештою може виявитися відмінним рішенням, якщо його не досягти яким-небудь одним, традиційним.

Висновки з проведеного дослідження. З погляду мінімізації витрат будь-який метод зниження ризику повинен бути задіяний, якщо він вимагає найменших витрат і використовуватися до тих пір, поки витрати на його застосування не почнуть перевищувати віддачу. Проте це правило не може бути застосоване, якщо мова йде про людське здоров'я, стан навколишнього середовища, життя людей або питання зайнятості здійснюваної господарської діяльності підприємства. Таким чином, в результаті розгляду проблеми управління окремими видами ризиків, можна відзначити три універсальні способи зниження будь-якої ризиків: страхування; розподіл ризиків між учасниками операції (проекту); резервування засобу на покриття непередбачених витрат. Управління ризиком в досліджуваній сфері повинне враховувати такі великі блоки господарської діяльності, як: ухвалення рішень і їх реалізацію. При цьому найуразливішою і схильною до ризику, за інших рівних умов, є сфера реалізації рішень. Якщо звернутися до підприємства, що позитивно зарекомендоване у клієнтів, має хорошу репутацію, то, як правило, його господарська діяльність менш ризикована і має більше шансів на прибуток (дохід). Цьому сприяє те, що його послуги носять достатньо традиційний характер, рамки нововведення достатньо вузькі і проводяться в життя поволі.

Кількісний підхід до визначення значення ризиків дозволяє визначити величину вірогідного виграшу, невдачі або відхилення від поставленої в процесі ухвалення рішення мети, а також порівняти вірогідну вигоду з можливим збитком шляхом побудови кривої вірогідності отримання певного рівня прибутку. Таким чином, величина результату може бути розрахована по кожному альтернативному варіанту шляхом зіставлення вірогідного виграшу з можливою невдачею, можливого виграшу з очікуваним збитком. Проте для господарської діяльності, яка безпосередньо пов'язана з людиною, необхідне врахування соціально-економічних втрат і наслідків, що не підлягають об'єктивній кількісній оцінці. Тому в процесі управління ризиком доводиться використовувати суб'єктивні оцінки, представлені в умовних кількісних показниках. Таким чином, оцінка ризику може розглядатися, як соціально-економічний результат.

Бібліографічний список

1. Бадалова А. Г. Экономические проблемы управления рисками на предприятии / А. Г. Бадалова // В сб. Управление. Конкурентоспособность. Автоматизация : [сб. науч. трудов]. – Ростов/Дон : ГОУ ДПО «ИУИ АП», 2002. – Вып. 1. – С. 45-46.
2. Вітлінський В. В. Ризикологія в економіці та підприємстві : [монографія] / В. В. Вітлінський, Г. І. Великоіваненко. – К. : КНЕУ, 2004. – 480 с.
3. Денисенко В. И. Системное моделирование рисков промышленных предприятий / В. И. Денисенко, А. П. Дьяченко // Управление риском. – 2009. – № 1. – С. 33-37.
4. Камінський А. Б. Економічний ризик та методи його вимірювання / А. Б. Камінський. - К. : Козаки, 2002. -120 с.
5. Матвійчук А. В. Аналіз управління економічним ризиком : [навч. посібник] / А. В. Матвійчук. - К. : Центр навч. літ., 2005. -- 224 с.
6. Мішин О. Ю. Поняття економічного ризику, його основні характеристики / О. Ю. Мішин // Коммунальное хозяйство городов : [науч.-техн. сб.]. Сер. «Экономические науки». – К. : Техника, 2004. - Вып. 54. – С. 189-193.

7. Романов В. С. Ризик-менеджмент як умова розвитку підприємства / В. С. Романов // Теорія і практика реструктуризації підприємств : [збірник матеріалів Всеросійської науково-практичної конференції]. - Пенза, 2006. - С. 144-146.

8. Тепман Л. Н. Ризики в экономике : [учеб. пособие для вузов] / Л. Н. Тепман ; [под ред. проф. В. А. Швандара]. - М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. - 380 с.

Анотація

У статті на базі системного підходу уточнено та проаналізовано зміст і сутність понять, які використовуються у процесі управління економічними ризиками. Систематизовано класифікаційні ознаки і на їх основі наведено класифікацію ризиків, яка враховує особливості управління ними. Оцінено способи мінімізації та нейтралізації негативного впливу економічних ризиків підприємств невиробничої сфери.

Ключові слова: економічний ризик, підприємство невиробничою сфери, процес управління ризиком.

Аннотация

В статье на базе системного подхода уточнено и проанализировано содержание, и сущность понятий, которые используются в процессе управления экономическими рисками. Систематизированы классификационные признаки и на их основе приведена классификация рисков, которая учитывает особенности управления ими. Оценены способы минимизации и нейтрализации негативного влияния экономических рисков предприятий непродуцственной сферы.

Ключевые слова: экономический риск, предприятие непродуцственной сферы, процесс управления риском.

Annotation

In the article on the base of approach of the systems specified and analyses maintenance and essence of concepts which are utilized in the process of management economic risks. Classification signs are systematized and on their basis classification of risks, which takes into account management features by them, is resulted. The methods of minimization and neutralization of negative influence of economic risks of enterprises of unproductive sphere are appraised.

Key words: economic risk, enterprise of unproductive sphere, process of management a risk.

УДК 658:336.22

**Лісовий А.В.,
д.е.н., професор, завідувач кафедри
аудиту та економічного аналізу,
Лісова Т.А.,
Національний університет державної
податкової служби України**

ПОДАТКОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Постановка проблеми. Розкриття можливих шляхів вирішення проблем і недоліків вітчизняної системи податкового менеджменту сприятиме стимулюванню підприємницької виробничої діяльності, підвищенню ділової та інвестиційної активності господарюючого суб'єкта, а також стимулюванню науково-технічного прогресу, технологічного оновлення виробництва і, як наслідок, виходу вітчизняного товаровиробника на світовий ринок високотехнологічної продукції.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Різним аспектам проблем та перспектив розвитку податкового менеджменту присвячені роботи відомих вітчизняних фахівців-науковців і практиків, таких як: В. Л. Андрущенко [1, 6], А. В. Єлісеєв [2, 3], А. Г. Загородній [3], Ю. Б. Іванов, А. І. Крисоватий [4, 5], В. М. Суторміна [6], В. М. Федосов [6] та інших. Але вказані науковці, розглядаючи проблеми податкового менеджменту, більше уваги приділяють адмініструванню податків, а податковий менеджмент – це не тільки чітке виконання законодавчих актів та інструкцій вищестоящих органів управління, – це, крім того, ще й творчий процес. Тому розкривати податковий менеджмент необхідно не лише з точки зору податкової науки, а й з позицій класичного менеджменту.